

Skolelærer Jens Chr. Sønderbye i Oksby

Af. F. Elle Jensen.

1829 fik man endelig en fast Lærer i Oksby.¹⁾ I Henhold til Skoleloven af 1814 skulde Sognet have egen Skolelærer og Kirkesanger, naar Pastoratets Degn, Thisenius i Ho, gik af, og derfor maatte man foreløbig nøjes med skiftende Vinterlærere, eksaminerede og ueksaminerede, der fik Kost og Logi hos Beboerne — Bolig til dem fandtes ikke — og som man af den Grund næppe kunde vente at beholde.²⁾ Om Sommeren læste Degnen med Børnene.

Den nye Lærer, Jens Christian Sønderbye, født 1805, var en Gaardmandssøn fra Hygum ved Lemvig og 1828 dimitteret fra Snedsted Seminarium. I Konduiteprotokollen her hedder det 1826 om ham, at hans Flid er upaaklagelig, og baade hans Evner og Fremgang er ret gode, men han har en »modbydelig Udtale« og et daarligt Organ, og hans Væsen er søvnigt og utækkeligt. I Begyndelsen af 1828 er det ikke blevet bedre med det »rædsomme« Sprog, og skønt der ikke »kan siges noget egentlig ondt om ham«, findes han dog at være en kedsom-

melig Elev. Ved Afgangsen fik han alligevel Betegnelsen »duelig«, men Karaktererne var ellers ikke de bedste, mg i Hovedregning og Skønskrift, tg i Sang og Musik og g i de øvrige Fag. Hans Opførsel betegnedes som »upaaklagelig«. ³⁾

Samme Aar som han kom til Oksby, holdt Sønderbye Bryllup med en Pige fra Sognet, Sidsel Sørensdatter fra Mosevraa (f. 1800), og det kan vel have bidraget til, at han ikke som sine Forgængere snarest søgte bort, ligesom der nu ogsaa var Ud-sigt til, at den 70-årige Thisenius, ⁴⁾ der havde været Degn siden 1791, snart vilde trække sig tilbage, hvorved Oksbyembedet jo vilde blive selvstændigt, og Læreren faa en Bolig. 1831 tog Thisenius da ogsaa sin Afsked, men Boligbyggeriet blev udskudt, fordi der ligeledes skulde bygges til den nye Lærer i Ho, og Skolekommissionen — og det vil vel her nærmest sige Præsten — ikke mente, Pastoratet paa Grund af de daarlige Tider og Beboernes Fatigdom kunde overkomme saa meget paa een Gang; indtil videre vilde man da give Sønderbye Husleje-godtgørelse. Skoledirektionen tiltraadte denne Ordning. ⁵⁾

Nogen særlig dygtig og interesseret Lærer har Sønderbye ikke været, og hans Undervisning hævede sig ikke over det middelmaadige. Efter en Visitats 1833 mente Provst Nees, ⁶⁾ at Børnene havde gjort »nogen« Fremgang, og Provst Daa-gaard ⁷⁾ noterede 1840 ligeledes, at Forholdene skulde være blevet noget bedre under den nuværende Lærer, men naar han saa paa den anden Side tilføjer, at »underste« Klasses Standpunkt ikke synes at vidne til hans Fordel, forstaar man, at hans Tilfredshed har været temmelig behersket. I den øverste Klasse takseredes Børnenes Kund-

skaber til mg i Regning og Geografi, til gx i Læsning og til g i de andre Fag. I 1842 hedder det, at Sangen var nogenlunde, men de fleste af Drengene læste middelmaadigt og med slet Udtale, Pigerne jævnt godt, et Par særdeles godt. I Religion var Bøjerne vel lært (udcnad), og der svarede godt og forstandigt, men uden Liv og Friskhed, bedst af Pigerne; en Del af begge Køn var dog temmelig tilbage. Skrivning var nogenlunde, for enkeltes Vedkommende tilfredsstillende, og i Regning og Geografi syntes Børnene at være godt med.⁸⁾ Om Sønderbye udtalte Provst Daugaard sig ikke, men det er tydeligt nok, at han i de Fag, han tillagde størst Betydning, Religion og Dansk, ikke har anset Lærerens Undervisning for at være fyldestgørende.

Der vilde imidlertid ikke for Eftertiden være nogen Grund til at dvæle nærmere ved Sønderbyes Undervisning, om ikke hans Anvendelse af Skoletugten havde givet Anledning dertil. Skolelovens kategoriske Indsigelse mod legemlig Revselse blev ganske vist ikke overholdt ret mange Steder, da baade Forældre og Lærere i Almindelighed ansaa det for urimeligt helt at afskaffe den, men i Oksby Skole blev den udøvet med hensynsløs Haardhed. Hvad der ikke gjorde Sagen bedre, var at det ofte kunde være Smaating, som bragte Sønderbye ud af Fatning og fik ham til fuldstændig at tabe Herredømmet over sig selv, saa hans Færd mod det Barn, han mente havde forset sig, stærkt nærmede sig til Mishandling.

Det var egentlig mærkeligt, at Sønderbye, som ellers af mange omtaltes som en skikkelig Mand, kunde faa disse Raserianfald, men de fleste mente da ogsaa, Grunden dertil maatte søges i hans hus-

lige Forhold. Hans Ægteskab var nemlig i højeste Grad ulykkeligt, og Skylden herfor synes at have været Konens, der skildres som en uordentlig, urenlige og doven Kvinde, der lod Tingene gaa, som de kunde bedst, uden at det anfægtede hende det mindste, og hvis Rygte heller ikke var det bedste. Ikke sært derfor, at det i Hjemmet kom til heftige Sammenstød, der forbitrede Sønderbye, som ser ud til at have været den svageste af de to, voldsomt og tidt hensatte ham i en urolig og ophidset Sindstilstand, hvorunder han manglede Kontrol med sig selv og da fristedes til at lade sin Harme gaa ud over andre, som han kunde hævde sig overfor, og det vil her sige Skolebørnene.

Allerede inden Sønderbye endnu havde været et Aar i Oksby, kom der Klage over ham; det var fra en Moder, som ikke vilde finde sig i, at hendes Søn havde faaet nogle »Haandkager« med et Ris, fordi han en Dag havde forsømt Skolen og i Stedet opholdt sig i Klitterne.⁹⁾ Skolekommissionen mente dog ikke, der forelaa nogen Mishandling, tværtimod gav den Konen Tilhold om at have bedre Opsyn med sine Børn, og da Sønderbye efter Skolepatronens Raad saa gav hende nogle Penge, var Sagen dermed ude af Verden.

Næste Gang var den imidlertid alvorligere. I 1834 klagede Husmand Torsten Christensen over, at hans Børn flere Gange var blevet mishandlet af Sønderbye, og det havde ikke hjulpet, at han havde bedt ham vise mere Skaansomhed; denne Gang drejede det sig om en Pige, som ogsaa tidligere var blevet tugtet, men nu havde han taget haardt fat paa hende, fordi hun ikke vilde se paa sin »Tabel«, saa hun kom grædende hjem. Siden havde hun ikke været i Skole, hvorfor Torsten Chri-

stensen var blevet idømt en Mulkt, men den nægtede han at betale.¹⁰⁾

Skolekommissionen maatte indrømme, at man ved denne Lejlighed ikke helt kunde frikende Sønderbye for Overgreb, men da han især i den sidste Tid havde passet Skolen godt og desuden lovet fremtidig at undlade legemlig Straf uden forudgaaende Forhandling med Kommissionen, vilde man nøjes med overfor Skoledirektionen at indstille ham til en Irettesættelse og Advarsel, mens Torsten Christensen fritoges for Mulkt. Dette blev tiltraadt, skønt Provst Nees mente, Sønderbye burde have haft en Bøde, men han haabede saa, at Præsten¹¹⁾ vilde være i Stand til at holde ham i Ave.

Men Sønderbye holdt ikke sit Løfte og Følgen var, at 12 Mænd Aaret efter (d. 2/2 1835) i en Skrivelse til Skoledirektionen rettede et voldsomt Angreb paa ham.¹²⁾ Det hedder heri, at han stadig vedbliver med sin næsten barbariske, ja mere dyriske end menneskelige Behandling af Børnene, saa de risikerer at blive lemlæstet, og alle, store som smaa maa miste Agtelsen for ham. Derfor nødsages de nu til at tale højt og dristigt og beder om, at en Undersøgelse maa blive foretaget.

Direktionen sendte Klagen til Skolekommissionens Erklæring, og denne indkaldte saa Underskriverne til et Møde i Skolen, som ogsaa var tilgængeligt for andre. Ganske vist var der en Del af de ikke-stævnedede, der sagde, at de ikke havde noget at besvære sig over, ligesom der ikke var indløbet nogen Melding om Misstemning fra Vejrs, hvor Sønderbye underviste om Sommeren, men til Gengæld var det, de klagende Forældre, mest udefra Blaavand, kunde fortælle, temmelig graveren-

de, hvordan Sønderbye til Tider slog Børnene, saa Blodet flød, og de var ophovnet i Hoved og paa Hænder, ligesom han kneb dem i Armen og rykkede dem i Haaret. Ligeledes ankede de over, at han ikke passede Tiden og mødte for sent — han boede ikke ved Skolen — og at han i Religionsundervisningen kun interesserede sig for Udenadslæren.

Desuden blev ikke mindre end 21 Konfirmander afhørt om deres Skolegang. Nogle af dem var øjensynligt meget benovede ved Situationen og deres Svar vel af den Grund ofte modsigende (»De, der fortjente det, fik Straf«, »Der blev ikke straffet«, »Der blev straffet hver Dag«, »Nogle fik for det meste«, »især naar der var Hovedregning«, »Straffen hjalp ikke«, »Straffen hjalp«, »Kan ikke huske noget«.), men saa meget fremgik dog tydeligt af de Oplysninger, de gav, at Prygt med Haand, Lineal, Tamp og Ris hørte til Dagens Orden i Oksby Skole, og at de baade kunde uddeles for ikke at kunne sine Lektier og for at have regnet et Stykke galt, ligesom det var klart, at Sønderbye ikke altid var mødt, naar Undervisningen skulde begynde.

D. 30/3 holdt derefter Skolekommissionen Møde om Sagen. Nogle af Medlemmerne mente, at det næppe kunde nytte at idømme Sønderbye en Mulkt, da han sikkert ikke derved blev mildere stemt, og der var nu engang kommet Uvilje mellem Parterne. Den eneste Udvej af Konflikten var at forflytte ham til et andet Embede med eller mod hans Ønske.

Modsat mente Pastor Andreasen, der gerne ville hjælpe Sønderbye, at Børnene dog vistnok fik det befalede Timetal, da de blev sendt senere hjem, om de ikke var begyndt til Tiden, og iøvrigt henstillede han, at Sønderbye, der sad i trange Kaar,

fritoges for Mulkt og denne Gang slap med en Advarsel og Paalæg om at undgaa Forsømmelser af Timeplanen.

Men ogsaa Sønderbye lod høre fra sig, idet han d. 11/3 havde tilstillet Direktionen et temmelig overlegent og selvfølende Forsvarsskrift. Alle Klagerne var, skrev han, på to nær Husmænd(!), til dels af allerringeste Art og af lav dyrisk Tænkemaade med Foragt for Skole og Lærer. Han var bedrøvet over deres løgnagtige Beskyldninger, som dog modsagdes af en — vedlagt og med Sønderbyes Haand skreven — Erklæring fra 12 andre, alle Gaardmænd og agtede Mænd, mens en Kone, som angreb ham, var en Horkvinde, der havde to uægte Børn og førte et ryggesløst Liv! Han havde altid villet befordre sine Lærlinges Kundskab og kun straffet efter Fortjeneste, skønt ikke nær saa meget som tidligere, men fra Klagerne kunde der ikke ventes gode Elever, og de var vanskelige at undervise og maatte, naar Advarsler ikke hjalp, tages — ogsaa til Eksempel for andre — men han benægtede at have behandlet dem barbarisk. Han mente ikke at have slaet nogen til Blods, men kunde maaske have ramt et Frostskaar, saa det sprang op, og Blod fra Næsen maatte skyldes indbyrdes Slagsmaal. Ophovnede Hoveder vidste han intet om, men han indrømmede, at han maaske havde rykket en og anden i Haaret. At han kom for sent til Skolen, benægtede han, det var Børnene, der mødte for tidligt, og havde han forsømt en Time, blev det indhentet bagefter. Han mente selv, hans Undervisning var tilfredsstillende, men Skolepatronen støttede ham ikke og holdt altid med »de genstridige Forældre af den lave og nedrige Slægt«. Hvis efter dette Direktionen paaskønnede

hans Gerning og syntes, han var virkelig uskyldig og straffri, vovede han i dybeste Underdanighed denne Gang at bede om naadig Tilgivelse(!), og han lover med at Taalmodighed at behandle Børnene med den muligste Kærlighed og altid som nu at passe sin Skoletid og fremme Undervisningen paa bedste Maade. Derimod henstiller han, at Skolepatronen faar et Tilhold om fremtidig bedre at passe sine Pligter.

Skoledirektionen tog sig god Tid, inden den traf nogen Afgørelse. Til Sønderbyes Svada tog den naturligtvis intet Hensyn, men d. 6/6 svarede den Skolekommissionen at den efter Præstens Erklæring vel ikke fandt Sønderbye saa strafværdig, som Klagerne paastod, men at han dog for Misbrug af Skoletugten og Unøjagtighed med Tiden maatte idømmes en Mulkt paa 4 Rbd. Sølv, ligesom han paany skulde have en Paamindelse om at beherske sin Hidsighed og Partiskhed og ved Revselse holde sig indenfor Lovens Bestemmelser. Skete det ikke, vilde han blive sat under Tiltale.

Skoledirektionen stolede imidlertid ikke rigtig paa Sønderbyes gyldne Løfter, og først i 1837 rettede den en Forespørgsel til Skolekommissionen om ham og paalagde den at indberette, om der siden sidst var indløbet Klage over ham, og om han passede sin Skole.

Kommissionens Svar var ikke flatterende for Sønderbye. Allerede i Januar 1836, altsaa kun et godt halvt Aar efter den sidste Affære, havde en Husmand anmeldt, at han havde mishandlet hans Søn (12 Aar) ved at slaa hans Hoved ned i Bordet og rykke Totter af hans Haar, hvad Præst og Skolepatron kunde bevidne, var Sandhed, men Sagen standsedes ved, at Sønderbye forligte sig med Fa-

deren. I Juli samme Aar slog han en 10-aarig Pige i Haanden med Tamp, men da hun ikke havde taget nogen Skade af det, selv om det gjorde ondt, mente man, det kunde siges at være en tilladt Tugtelse, og der var derfor ikke sket andet, end at Pastor Andreasen atter indstændigt havde advaret ham. Og i August var det en 7-aarig Pige, det gik ud over; Sønderbye havde revet hendes Hue i Stykker, rykket hende i Haaret og revet noget af det løst. Men nu blev det dog Kommissionen for meget, og Sønderbye fik en skarp Irettesættelse, hvorhos han maatte have at afholde sig fra at bruge Skoletugt paa utilladelig Maade ved Ørefigen, Slag af Lineal og Rykken i Haaret; desuden fik han Paalæg om at føre Protokol over sine Reverser, som han først maatte forhandle med Skolepatronen om. Dette, mente Kommissionen, havde hjulpet, thi Forældrene sagde nu, at de ikke havde noget at klage over, og Sønderbye, at han kun havde straffet enkelte Gange og da meget lemfældigt, hvad man tror, er rigtigt, da Børnene i den sidste Tid har gjort gode Fremskridt. Han holder Skole de befalede Dage og overholder Tiden. Direktionen udtalte derefter sin store Misfornøjelse med Sønderbyes stadige Fremturen i sine urigtige Straffemetoder og erklærede, at han egentlig burde tiltales derfor; dog vilde man endnu engang gaa med til, at han kun fik en Mulkt, paa 10 Rbd. — hvis han da ikke foretrak en Proces (d. 6/4 1837).

Men det gjorde Sønderbye ikke, han betalte Bøden, og i de følgende Aar høres der ingen Klager over ham, hvad dog næppe vil sige, at han ikke har slaaet i Skolen, men kun, at han har passet paa ikke at gaa for vidt, saa Forældrene, der var vante til en helt anden Behandling af deres Børn, ikke har

ment at burde gribe ind. Provst Daugaard nævner da heller ikke i sine Visitatsoptegnelser 1840 og 1842 noget om Overgreb fra Lærerens Side, saa man kan vel gaa ud fra, at ingen har klaget til ham. Noget andet er, at han naturligvis nok har drøftet Sønderbyes tidligere og nuværende Forhold med Præsten.

Men først paa Aaret 1843 blev det galt igen, idet Husmand Clemen Sørensen henvendte sig til Sogneforstanderskabet og fortalte, at Sønderbye før Jul var faret haardt frem mod hans Søn, og dette blev nu indberettet til Skoledirektionen. Privat skrev dog samtidig den nye Præst, Pastor Jensen,¹³⁾ til den med Bøn om at tage saa lempeligt paa Sønderbye som muligt, thi selv om han havde forset sig, var der navnlig et undskyldende Moment i hans ulykkelige Ægteskab med en slet Kvinde; selv var han egentlig en godmodig Mand, men hans huslige Forhold indvirkede saa stærkt paa ham, at han forglemte sig selv i Skolen. Den sidste Mulkt, han fik, hjalp dog noget, men hvis Direktionen ikke vilde ikende ham en Bøde, foreslog Præsten, at man nødte ham til at tage sin Afsked, saa han siden kunde søge Embede andetsteds.

Et lignende Standpunkt indtog Kammeraad Groos, Blaavand, tidligere Skolepatron indtil Sogneforstanderskabets Oprettelse.¹⁴⁾ I hans Tid,¹³⁾ skrev han til Direktionen (d. 31/3), blev der i hans Distrikt ikke klaget over Sønderbye, men muligt skyldtes det også noget, at man havde Respekt for ham, Groos. Til en vis Undskyldning for Sønderbye tjente det, at Børnene fik Medhold hjemme, hvor man mente, man ikke behøvede at tage saa meget Hensyn til en Lærer, der var blevet mulkte-

ret. Men det bedste vilde være, om Sønderbye kunde blive forflyttet.

Denne Gang ønskede imidlertid Direktionen Sagen fuldt oplyst, og Stiftamtmand Sponneck¹⁵⁾ gav derfor d. 16/3. Herredsfogden¹⁶⁾ Ordre til at afholde Forhør i Oksby Skole, hvilket skete en Uges Tid senere. Først fremlagdes et Brev fra Sønderbye, der for Guds Skyld bad om Naade, da han, om han blev afsat, mistede alt. Han indrømmede sin Skyld, men det var ikke, syntes han dog, altid let for en Lærer at beherske sig, og der var meget, der talte til hans Undskyldning. Vel vilde han ikke paastaa, at Fiskernes og Sømændenes Børn var mere vilde og uregerlige end andre, men de var forkælede hjemmefra, og det havde gjort deres Opførsel saa utaaelig, at han havde ladet sig henrive til en forsvarlig Straf — det var noget lignende, som i 1837 skaffede han en Bøde for en ringe Sags Skyld. Han bad nu om ogsaa denne Gang at maatte slippe med en Mulkt eller faa Lov til enten at blive forflyttet til et andet, mindre Embede eller at lade Skolen besørge ved en Hjælpelærer.

Overfor Herredsfogden indrømmede han, at han siden 1837 havde straffet nogle med »Haandtag« og dertil brugt et sammenlagt tyndt Stykke Reb, og at han maaske nok saa kunde have taget dem haardt om Haandleddet for at holde dem, men det havde ikke skadet Børnenes Sundhed. Muligvis havde det dog været for meget for Clemen Sørensens Søn, men det skyldtes, at han vilde trække Armen til sig. Hovedaarsagen til den »forsprængte« Haand, han fik, var imidlertid snarest, at han havde været ved at grave efter Orm. Heroverfor oplyste Clemen Sørensen, at Sønderbye før Jul havde tugtet hans Søn ved at vride hans Haand om

og slaa ovenpaa den, og at den bagefter blev op-hovnet og stiv; den kom sig dog efterhaanden, og nu klagede han sig ikke mere, naar han skulde arbejde. Drengen selv forklarede, at Straffen skyldtes, at der var et Ord, han ikke kunde læse rigtigt, og at han i 14 Dage derefter ikke havde nogen Magt i Haanden, men maatte gaa med den i Bind.

Sagen afgjordes foreløbig med, at Sønderbye fik Tilhold om at antage en Hjælpelærer, hvad han imidlertid, da det kom til Stykket, var meget uvillig til, og det hjalp ikke, at Direktionen gennem Sogneforstanderskabet lagde Pres paa ham. I August skrev han til den og bad endnu engang om Overbærenhed, til han fik hyttet Embedet med en anden, da det vilde være vanskeligt for ham at skulle udrede Kost- og Logipenge og forøvrigt ikke maatte undervise. Siden Vinter havde han ingen straffet for haardt, men hans Stilling var ikke let, da Forældrene holdt med Børnene, saa de blev endnu mere ryggesløse og fik for lidt ud af deres Skolegang.

Men da Sønderbye stadig intet foretog sig, gav Direktionen ham tilsidst (d. 28/2 1844) Valg mellem Hjælpelærer og Afsked. Han bestemte sig saa endelig for det første, og d. 6/3 meddelte han sine foresatte sin Beslutning, idet han dog samtidig klagede over, at Præstens Oplysninger om ham var urigtige, fordi han stolede paa, hvad en upaalidelig Sogneforstander fortalte ham, og han henviste atter til, at intet Barn havde haft alvorligt Mén af at være blevet tugtet.

Men allerede Dagen efter, just som han havde afsendt en Skrivelse til Skoledirektionen angaaende Sønderbyes Beslutning, fik Pastor Jensen Med-

delelse om, at han samme Dag havde slaaet en Husmands Søn, der ikke kunde finde ud af sine Regnestykker, i Hovedet og dunket det ned mod hans Tavle og Bordet, saa Blodet flød ud af hans Næse og Mund, ligesom han paa anden Maade havde taget haardt paa ham, saa han var øm baade i Side og Bryst og det ene Ben. Idet Præsten nu straks indberettede dette, meddelte han samtidig, at han havde lukket Skolen foreløbig, og han indstillede, at Sønderbye suspenderedes, og at der blev truffet saadanne Forholdsregler, at han ikke mere kom til at undervise i Oksby.

D. 11. kom Sønderbyes Indrømmelse af det skete. Han bekender, at han nu igen har været saa »uheldig og ulykkelig« at forgribe sig paa en Søn af Husmand Martin Sørensen ved »uformodentlig« at støde ham mod Bordet, da han var lunken og skødesløs. Men han er et ulykkeligt Menneske, hvis huslige Forhold giver ham saadan en Sorg, Skam og Forbitrelse, at han ikke er Herre over sit Sind, og det faar ham til at glemme sig selv, naar han bliver stillet overfor Skolebørnenes Ulydighed og Dovenskab. For Guds Skyld beder han da Direktionen om ikke at gøre ham aldeles hjælpeløs i Verden, men at give ham en Hjælpelærer. I modsat Fald er han helt ødelagt, eftersom han ikke kan tjene sin Føde ved legemligt Arbejde.

Pastor Jensen erklærede hertil, at skønt Sønderbye saa ofte havde været hans Formaninger overhørig, maatte man dog have ondt af ham paa Grund af hans ulykkelige Forhold, og han henstillede derfor nu, at han enten fik Hjælpelærer eller Afsked med Pension.

Det samme Synspunkt anlagde Sogneforstanderskabet: I Oksby maa han ikke mere komme til at

holde Skole, men ellers vil man af Medlidenhed med ham gerne gaa med til, at der vises ham al mulig Skaansel, og at han faar en Substitut. Men han skal selv lønne ham og skaffe ham Kost og Logi i Nærheden af Skolen; i hans Hjem maa han derimod ikke bo, da intet ordentlig Menneske kan holde ud at være dér paa Grund af Urenligheden og Uhyggen i det.

Men nu var Direktionens Taalmodighed udtømt. Ikke blot blev Sønderbye suspenderet, men han fik ogsaa (d. 28/5) Valget mellem at tage sin Afsked og at faa sin Færd prøvet ved et Sagsanlæg. Om Hjælpelærer var der ikke mere Tale, saa det var klart, at han helt skulde fjernes fra sin Skole, idet det var indlysende, at en retslig Undersøgelse maatte resultere i, at han blev afsat. Det forstod Sønderbye imidlertid ikke selv, og derfor valgte han Processen. Direktionen indberettede hans Svar til Kancelliet, som saa efter at have sat sig ind i Sagen, beordrede Biskoppen til at nedsætte en Provsteret til dens Paakendelse (d. 9/8).

At Provsteretten, der bestod af Herredsfoged Quistgaard, Varde, og Provst Daugaard, vilde kende Sønderbye skyldig, kunde der ikke være nogen Tvivl om, dertil var det Materiale, Prokurator Sørensen¹⁷⁾ d. 16/9 kunde fremlægge imod ham, alt for omfattende, og det var ogsaa rigtigt, naar han fremhævede, at Ansættelsen af en Substitut kun vilde føre til nye Forviklinger. Derfor paastod han, at Sønderbye dømtes fra sit Embede og til at udrede Sagens Omkostninger, samtidig med at han ikendtes en korporlig Straf paa nogle Dages Vand og Brød eller en Bøde paa mindst 50 Rbd. Sølv.

Der foreligger ikke noget Indlæg fra Forsvaren, Prokurator Hansen,¹⁸⁾ og maaske har han

heller ikke faaet noget afleveret, for Sønderbye forstod nu efterhaanden, at hans Sag stod daarligt, og han opgav derfor at søge den videreført. I Stedet indgav han da Ansøgning om Afsked fra sit Lærerembede, idet han anholdt om i Pension at erholde $\frac{1}{8}$ af dets faste Indtægter samt et Tilskud paa 20 Rbd. af Lærernes Hjælpekasse.

Paa dette Grundlag var ogsaa Direktionen rede til at standse Sagen, og den indstillede til Kanceliet, at den helt blev hævet, hvilket d. 5/10 tiltraadtes, dog saaledes, at den stadig stod aaben, indtil Sønderbye havde betalt de hidtil paaløbende Omkostninger, ligesom de 20 Rbd. nedsattes til 15. Aktor havde forlangt 10 Rbd. i Honorar; dem ønskede han nu, det offentlige paa Grund af Sønderbyes »totale Fattigdom« vilde udrede. Han fik dog kun tilkendt 5 Rbd., og de blev ham udbetalt d. 3/4 1845, saa først fra den Tid var Aktionen mod Sønderbye officielt til Ende. Det har jo sikkert knebet ham at skaffe Pengene. Defensors Salær var 2 Rbd.¹⁹⁾

Sønderbyes Eftermand blev den hidtidige Lærer ved Byens Skole paa Fanø Christen Nielsen,²⁰⁾ der dog først blev kaldet d. 21/11. Hvordan Undervisningen i Oksby Skole er blevet passet, til han kom, er ikke klart; kun fremgaar det af Kirkebogens Afgangsliste, at en ung Mand paa 19 Aar ved Navn Peder Hansen, der var Vikar ved Skolen, d. 19/10 1845, er rejst til Jelling, naturligvis for at besøge Seminariet, men hvor længe han har fungeret, vides ikke, heller ikke, hvem der afløste ham den sidste Maaned. Det lader til, at det har haft sin Vanskelighed at faa Embedet besat, hvad en Bestemmelse i Christen Nielsens Kaldsbrev om, at han skulde tiltræde med det samme, ogsaa tyder

paa, saa man har i det foregaaende Halvaar sandsynligvis klaret sig med tilfældig Hjælp til Sommerskolen, saa godt som det nu lod sig gøre.

Om Sønderbyes Liv og Færden i de følgende Aar foreligger der ingen Oplysninger, men hans Stilling kan ikke have været misundelsesværdig. Han har imidlertid sikkert prøvet paa at komme ind ved en anden Skole — hvortil han, da han selv havde søgt Afsked, jo var kvalificeret — men her maatte naturligvis hans Fortid staa ham i Vejen, da man ingen Steder kunde ønske at faa en Lærer med hans Temperament. Naar det alligevel tilsidst 1850 lykkedes ham at blive kaldet til Rind i Hammerum Herred,²¹⁾ kan det kun skyldes, at han har haft gode Fortalere, og navnlig er det ikke usandsynligt, at hans gamle Præst, Andreasen, som nu var Præst og Provst i Ringkøbing, ved denne Lejlighed kan have talt hans Sag, ligesom han maa have faaet Ord for at være falden mere til Ro og at have faaet bedre Herredømme over sit Sind.

I alt Fald kom det til at gaa godt for ham med hans Skolearbejde i Rind, som Præsterne omtaler særdeles rosende i deres aarlige Indberetninger til Provsten, ligesom han selv kaldes en flittig og due- lig Mand, der fører et ustraffeligt Levned.²²⁾ Om hans huslige Forhold høres der intet, men gode er de vel aldrig blevet, og det er jo muligt, at de mange Processer, han skal have ført, delvis kan føres tilbage til dem, men han har da afreageret overfor de voksne og lader Børnene i Fred. Hans Kone døde 1865, og knap 3 Fjerdingaar efter giftede han sig igen med den 28 aarige Anna Cathrine Pouls, der var født i Sydslesvig nær Tønning, men hvis Fader, der var Væver, nu boede i Lind. 1877 tog han sin Afsked og flyttede til Rom, men da hans Dødsaar

ikke findes angivet i Kirkebogen, maa han atter have skiftet Opholdssted. Hvor og naar han døde, kan jeg derfor ikke opgive. Han efterlod sig 4 Sønner og 2 Døtre.²³⁾

Noter og Henvisninger: 1) Skads m. fl. Herreders Provsti: Sager vedr. Skoler og Skolelærere, 1829. 2) Ribe Amts nordre Amtsprövsti: Skolevæsenets Organisation 1814-28 og Indkomne Breve 1814-28. 3) Snedsted Seminariums Arkiv: Konduiteprotokol 1826 f. 4) J. Andreassen: Ho Kirke, S. 76 ff. 5) Skads m. fl. Herr.s Provsti: Indk. Breve 1830 og 1831. 6) Vilh. Nees, Varde 1825-53, Provst 1827-39. 7) Jac. Brøgger Daugaard, Torstrup 1827-45, Provst 1839, Biskop i Ribe 1845. 8) Skads m. fl. Herr.s: Dagbog over Skolevisitatser 1840-42. 9) Skads m. fl. Herr.s: Indkomne Breve 1830. 10) Skads m. fl. Herr.s: Indkomne Breve 1834, Pastor Rasmus Knudsen, Ho, 1810-1830, fik 1825 den indbyrdes Undervisning indført i Oksby Skole. Den omtalte »Tabel«, Barnet ikke vilde se paa, har været en af de ifølge Reglementet paa Væggen ophængte Paptavler eller Skiver, hvorpaa det, der skulde læres, var trykt. 11) Andr. Dan. Andreasen, Ho 1830-40. 12) Til det følgende: Dokumenter til Provsteretssagen mod Skolelærer Sønderbye (Varde, Ø. og V. Horne Herreder). 13) Jens P. Georg Jensen, Ho 1840-48. 14) Sogneforstanderskaberne oprettedes 1841. Groos har altsaa været Patron i de Aar, da der var roligst omkring Sønderbye. 15) A. W. Sponneck, Stiftamtmand 1828-52. 16) Jens Chr. Hammer Sørensen, Prokurator i Varde, † 1848. 17) N. Jesper Hansen, Prokurator i Varde, Hospitalforstander, † 1849. 18) Skads m. fl. Herr.s Provsti: Sager vedr. Skoler og Skolelærere, 1845. 19) E. Poulsen: Hardsyssels Degne II, S. 207. 20) Ringkøbing Amts østre Amtsprövsti: Aarlige Indberetninger fra Præsterne om Skolernes Tilstand 1844-61. 21) Poulsen: Anf. Skr.
